

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/41>

ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ У РОЗРАХУНКОВИХ ВІДНОСИНАХ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

DIGITAL SERVICES IN SETTLEMENT RELATIONS: ECONOMIC AND LEGAL ASPECT

Добровольська В.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Дишкантюк Ю.І., к.ю.н.,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет

Стаття присвячена характеристиці інформаційно-цифрових послуг, фінансово-розрахункового характеру, умов та порядку їх надання як об'єкту господарсько-правового регулювання. Зазначені послуги широко застосовуються у розрахункових відносинах між різноманітними суб'єктами господарювання задля опосередкування їх діяльності із контрагентами у кіберпросторі, а посередниками можуть бути банки та інші фінансові установи.

Господарський кодекс України містить легальне визначення господарської діяльності, серед складових елементів якої виокремлюється елемент надання послуг, до яких й відносяться цифрові. Фактичною умовою надання цифрових послуг є наявність інформаційно-телекомунікаційного простору, а легальною умовою – система нормативного забезпечення на чолі із Конституцією України, яка містить положення щодо права їх надання, ГК України, Закону України «Про платіжні послуги» та інших нормативних актів.

Цифрові послуги у розрахункових відносинах представляються собою різновид фінансово-цифрових послуг, які забезпечують та сприяють поточній діяльності суб'єктів господарювання, надаються у цифровій формі (у мережі Інтернет), на підставі укладення відповідних договорів (контрактів), адже для юридичних осіб нормативно-обов'язковою є вимога щодо проведення розрахункових операцій виключно у безготівковій формі.

Різновидами цифрових послуг є платежі та перекази, краудфандінг, управління активами, фінансовий маркетплейс, блокчейн тощо. Перевагами зазначених цифрових послуг щодо фінансово-розрахункових операцій є можливість здійснення у режимі 24/7, підтримка всіх сучасних способів оплати, фіксація даних банківських карток, сприяння систематизації обліку фінансів, наявність сучасних заходів кібербезпеки, швидка та захищена ідентифікація особи.

Ключові слова: цифрові послуги, розрахункові відносини, платіжні послуги, блокчейн, кіберпростір, фінансова діяльність, цифровізація фінансового ринку, кібербезпека.

The article is devoted to the characteristics of information and digital services, financial and settlement nature, conditions and procedure of their provision as an object of economic and legal regulation. These services are widely used in settlement relations between various business entities to mediate their activities with counterparties in cyberspace, and banks and other financial institutions can be intermediaries.

The Economic Code of Ukraine contains a legal definition of economic activity, among its constituent elements, the provision of services, including digital services, is singled out. The actual condition for the provision of digital services is the availability of information and telecommunications space, and the legal condition is the system of regulatory support led by the Constitution of Ukraine, which contains provisions on the right to provide them, the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Payment Services" and other regulatory acts.

Digital services in settlement relations are a type of financial and digital services that provide and contribute to the current activities of economic entities, are provided in digital form (on the Internet), based on the conclusion of relevant agreements (contracts), because for legal entities regulatory the requirement to carry out settlement operations exclusively in non-cash form is mandatory.

Types of digital services include payments and transfers, crowdfunding, asset management, financial marketplace, blockchain, etc. The advantages of these digital services in relation to financial and settlement operations are the possibility of 24/7 operation, support of all modern payment methods, fixation of bank card data, assistance in the systematization of financial accounting, availability of modern cyber security measures, fast and secure personal identification.

Key words: digital services, settlement relations, payment services, blockchain, cyberspace, financial activity, digitalization of the financial market, cyber security.

Суб'єкти господарювання є учасниками різноманітних фінансових операцій як у масштабі своєї країни так і в світовому. Для зручності та оперативності фінансових операцій використовуються різноманітні засоби спілкування, захисту та передання даних. Провідне місце серед фінансових операцій займають розрахункові операції, які здійснюють суб'єкти господарювання, о обумовлює їх зацікавленість у застосування фінансовими установами нових інноваційним форм їх обслуговування при здійсненні (реалізації) зазначених операцій. Актуальним є дослідження господарсько-правового забезпечення їх забезпечення та дослідження такої юридичної категорії як цифрова послуга.

Дослідженням та виокремленням цифрових послуг присвячують свої праці безліч фахівців, як економістів так й юристів, наприклад О. С. Бондаренко, А. М. Бортник, Л. С. Гаватюк, Л. О. Гаряга, Д. І. Городинський, Л. В. Жердецька, Н. С. Ситник, Водночас неவிправдано недостатня увага приділяється не менш важливому їх аспекту – господарсько-правовому забезпеченню задля цифрової трансформації фінансів суб'єктів господарювання.

Метою статті є аналіз та характеристика цифрової послуги як форми розрахунково-фінансових операцій та об'єкту господарсько-правового забезпечення з точки зору норм чинного законодавства.

Сучасний світ характеризується стрімким науково-технічним прогресом у формі поширення інформаційно-цифрових технологій. Особливо це стосується ринку банківсько-фінансової діяльності. На думку О. С. Бондаренко «на сучасному етапі цифровізація фінансового ринку створила умови для:

– комп'ютеризації внутрішньої структури фінансового ринку та створення сучасного фінансового телекомунікаційного середовища;

– орієнтування фінансової діяльності на впровадження передових цифрових технологій;

– формування базових стандартів, що регламентують форму предствлення, способи обробки та пересилання даних інформації (протоколи обміну, інтерфейси) з врахуванням міжнародних стандартів аналогічного призначення;

– створення основних компонентів інформатизації інфраструктури фінансового ринку;

– досягнення чіткої взаємодії із національною інформаційною системою; – виходу в глобальну комп'ютерну мережу для користування нагромадженими базами даних про учасників фінансового ринку;

– здійснення масштабного застосування інтегрованих систем обробки інформації;

– відслідковування зростаючих можливостей використання цифрових технологій» [1]. Перевагами кіберпростору для здійснення чисельних розрахункових цифрових послуг є швидкість, зручність та оперативність їх здійснення з будь-якого технічно-цифрового носія.

Прогресивним та корисним для вітчизняного законодавства є досвід іноземних країн, зокрема, ЄС, так, наприклад, Програма «Цифрові фінанси 2020» – це серія заходів, організованих у співпраці з державами-членами у лютому-червні 2020 року щодо FinTech та цифрових інновацій у фінансовому секторі для підготовки нової стратегії ЄС щодо цифрових фінансів. Паралельно Європейська комісія організувала онлайн-дискусії за круглим столом з ключовими зацікавленими сторонами, відкриті для громадськості. Якщо говорити про законодавчі пропозиції, то корисними є:

1. Законодавчі пропозиції щодо криптоактивів для використання можливостей, що пропонуються криптоактивами, одночасно зменшуючи ризики для інвесторів та фінансову стабільність. Комісія пропонує організувати рух криптоактивів таким чином, щоб зберегти фінансову стабільність та захистити інвесторів. Криптоактиви – це цифрові предствлення цінностей або прав, які передаються та зберігаються в електронному вигляді. Вони можуть служити ключем доступу до служби, сприяти платежам або можуть бути розроблені як фінансові інструменти. Комісія розрізняє ті криптоактиви, які вже регулюються законодавством ЄС, та інші криптоактиви. Перші залишатимуться підпорядкованими чинному законодавству, але Комісія пропонує пілотний режим для ринкових інфраструктур, які хочуть спробувати торгувати та здійснювати розрахунки з фінансовими інструментами у формі криптоактивів. Це має дати можливість учасникам ринку та регуляторним органам отримати досвід використання електронних бірж, які будуть торгувати або записувати акції чи облігації в цифрову книгу.

2. Законодавча пропозиція щодо нормативної бази ЄС щодо цифрової операційної стійкості – запобігання та пом'якшення кіберзагроз. Постійно зростаюча залежність фінансового сектора від програмного забезпечення та цифрових процесів означає, що ризики інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) притаманні фінансам. Тому Комісія гарантує, що вони можуть протистояти всім видам збоїв і загроз, пов'язаних з ІКТ. Банки, фондові біржі, розрахункові палати, а також фінансові технології повинні дотримуватися суворих стандартів для запобігання та обмеження впливу інцидентів, пов'язаних із ІКТ. Комісія також встановлює систему нагляду за постачальниками послуг (наприклад, Big Techs), які забезпечують фінансові установи хмарними сервісами [2]. Тобто, мова йдеться

про практичний механізм реалізації чисельних платіжних операцій через он-лайн цифрові фінансові платформи, які створюються завдяки науково-технічному інноваційному процесу щодо забезпечення потреб фінансового ринку.

На думку Н. С. Ситник зазначені законодавчі пропозиції сприятимуть розвитку сектору фінансових послуг. Неодноразово доведено, що цифрові технології та удосконалення сучасних сервісів за допомогою них сприяють розвитку відповідного сектору. Фінансові послуги не є виключенням. Таке покращення має ряд переваг. По-перше, можливість здійснювати операції з будь-якої точки світу, що є особливо актуально в умовах епідемії. По-друге, пришвидшення надання послуг. Те, за чим потрібно було стояти в черзі, витратити безліч часу, тепер можна зробити в декілька кліків. По-третє, цифрові дані більш захищені в порівнянні з фізичними, що зменшує ризик крадіжок даних, оприлюднення конфіденційної інформації і т. д. [3]. Представляється, що інформаційно-цифрові технології сприяють покращенню та розвитку фінансового ринку не тільки в умовах пандемії, а й в звичайних умовах господарювання, адже науково-технічний прогрес особливо швидко вплаває на фінансову сферу та створює для неї нові унікальні можливості задля задоволення потреб її клієнтів.

Банки та інші фінансові установи є певними посередниками розрахункових цифрових правовідносин, які опосередковують відповідні послуги та забезпечують їх заходами кібербезпеки. Слушною є думка про те, що саме «швидкий розвиток фінансових та цифрових технологій забезпечать постійний потік для якісного розвитку економіки країни, а глибина і широта фінансових технологій безпрецедентно зміцнять адаптивність, конкурентоспроможність та інклюзивність фінансової системи. Для ефективного та безпечного функціонування і розвитку цифрових фінансових технологій необхідно дотримання грамотного і системного підходу з боку держави щодо правового регулювання сфери фінтех; сприяння процесу кооперації банків і фінтех компаній на основі залучення до аутсорсингу фінтех компаній; підвищення рівня фінансової грамотності населення, що базується на простоті і доступності подання інформації; формування компетентного кадрового потенціалу у сфері фінтех» [4].

Впровадження й використання цифрових технологій для практичної реалізації розрахунково-фінансових операцій має значну кількість переваг та зручностей. Так, на думку іноземних дослідників «перевагами розвитку цифрових сервісів для фінансової інфраструктури є інновації - точка конвергенції між консервативними фінансовими системами й інноваціями у фінансовому секторі стимулюватиме розвиток таких типів бізнес-моделей, що сприятимуть подальшому процвітанню цифрових фінансів. Викликом для національної економіки при цьому буде створення сприятливого режиму регулювання та стандартів відповідності, які не пригнічуватимуть розвиток, особливо в сегментах, де це питання особливо актуальне (найбідніші регіони й групи населення); широкий доступ - доступні фінанси є ключовим драйвером подальшого стійкого глобального суспільства зі справедливим розподілом і доступом до ресурсів, добробуту, обміну вартістю та відповідністю фінансових послуг; прозорість, яка збільшує довіру до всіх процесів та пропускну здатність операційних потоків. Головні фактори – доступність і безпека. Для цього потрібний вищий рівень міжнародного співробітництва й ініціатив щодо стандартизації процедур та збалансованого регулювання цифрових платежів і грошових переказів, а також вирішення технологічних питань, що виникають у зв'язку з цим. Окрім того, актуальними є моніторинг регуляторної системи й реформи задля ефективного захисту інтересів споживачів та інвесторів, особливо в сегментах малого й середнього бізнесу, які надто чутливі до надмірного регуляторного тиску» [5].

Одним із нових елементів фінансової інфраструктури цифрової економіки стала поява так званих «віртуальних банків» спочатку в Європі і США, які потім вони почали

розповсюджуватися і в інших країнах світу. Більшість науковців визначають термін «віртуальний банк» як віртуальну організацію, яка генерує економічну вартість. По суті, це фінансовий посередник між клієнтом та «традиційними» банками і фінансовими компаніями, який в рамках глобального цифрового середовища через Інтернет мережу на основі інтерфейсу пропонує фінансові послуги в режимі реального часу. Головною відмінністю цих структур від традиційних мультинаціональних компаній є їх здатність швидко реагувати на зміни ринку і вимоги клієнтів [6].

У літературі вказують про наявність галузі фінансових технологій, у широкому розумінні ми повинні розуміти, що можна зарахувати до суб'єктів галузі, які надають послуги з фінансових технологій. Перший з них - це банківська система, страхування, включаючи цінні папери, трасти та інші фінансові установи, що мають ліцензію. З глобальної точки зору вони активно застосовують нові технології та випробовують результати фінансових технологій. Друга стосується великих інтернет-компаній, таких як Bigtech. Вони використовують власні переваги у фінансових послугах та експорті технологій. Третє - це нове покоління технологічних компаній, які не займаються фінансовим бізнесом, а надають більше технічних рішень та аутсорсингових послуг для підтримки фінансових установ, фінансових організацій, а також регулюючих органів та державних департаментів. Слід сказати, що нове покоління технологічних підприємств є важливими суб'єктами інновацій фінансових технологій. Остання категорія - це інтернет-фінанси та квазіфінансові організації [7, с. 95].

Взагалі «процес оцифрування фінансових установ – це процес максимізації ефективності фінансових даних. Великі технологічні компанії поглиблюють інтеграцію даних та фінансових послуг. Розподілені бази даних та технології блокчейнів можуть допомогти фінансовим установам підвищити безпеку та ефективність зберігання і читання фінансових даних; хмарні обчислення та штучний інтелект можуть допомогти фінансовим установам зменшити операційні витрати на дані, підвищити ефективність аналізу даних та підтримки бізнесу; мобільний зв'язок допомагає фінансовим установам розширити джерела та канали збору даних та постачання бізнесу» [8, с. 4]. Фінансові установи швидко пристосовують науково-технічні новели щодо своєї діяльності, адже це приваблює клієнтів та розширює перелік фінансових послуг. Проблемним є сучасне забезпечення безпеки фінансових активів, які є об'єктом кібератак та кібершахрайства.

Фахівці, на підставі аналітичних даних, звертають увагу на те, що «основними сегментами області фінансових технологій на даний момент є: платежі та перекази, краудфандінг, управління активами, фінансовий маркетинг, блокчейн. При цьому можна спостерігати посилення тенденцій зі створення повністю цифрових банків, які в своїй діяльності орієнтуються переважно на тих, хто

вважає за краще використання онлайн банківських послуг» [9]. Зазначені операції є різновидами розрахункових цифрових послуг, які допомагають їх здійснити у режимі 24/7, підтримують всі сучасні способи оплати, запам'ятовують дані банківських карток, сприяють систематизації обліку фінансів, містять сучасні заходи кібербезпеки.

В Україні найбільш популярним стає технологія блокчейн, яка, на думку аналітиків представляє собою децентралізований розподілений реєстр, який відстежує операції з цифровими активами. Технологія знижує ризики і витрати для всіх учасників ринку. До того ж величезна кількість платежів виконуються досить швидко. Прозорість мережі дозволяє проводити складні міжбанківські і біржові розрахунки, фінансові обчислення в міжнародних холдингах, а також відкрите електронне голосування, Е-нотаріат і підтверджувати авторське право на діджитал-контент. Саме проходження цих віх (milestones) зміцнило віру в те, що біткоїн – це по-справжньому цифрове золото, це майбутнє fintech. Розвиток блокчейну низив бар'єри для виходу інвесторів на фінансові ринки і в цілому зробив банківські послуги більш доступними. Досі у світі близько 1,7 млрд населення не можуть вільно проводити будь-які платежі [10, с. 95]. Слушно також вказується у літературі про те, що «запорукою подальшого розвитку блокчейну та пов'язаних з ним технологій є їх державне визнання та їх легалізація, наявність нормативно-правової бази, щоб забезпечити контроль криптоактивів, переказ коштів та регуляцію діяльності крипто бірж, а також наявність системного підходу до питання безпеки блокчейн додатків в процесі фінансової діяльності підприємства» [11, с. 95]. Не випадкова «найпопулярніша сфера застосування цієї технології – грошові перекази на основі біткойна і криптовалюти загалом. Біткоїн навіть популярніший, ніж технологія блокчейн, на якій він базується, і саме поява якого проявила потенціал цієї технології розподіленого реєстру і визначила інші її практичні застосування. Так, біткоїн-стартап Circle, хоча й перестав дозволяти користувачам пряму купівлю і продаж криптовалюти, однак створює протокол, який дозволить цифровим гаманцям обмінюватися цінностями за допомогою блокчейна» [12].

Таким чином, цифрові розрахункові послуги це різновид фінансових послуг, які представляють собою інформаційно-цифрові технології, які існують у мережі Інтернет, за допомогою яких суб'єкти господарювання та/або фінансові (банківські) установи можуть здійснювати різноманітні розрахункові операції з метою виконання (реалізації) договірних обов'язків. Перевагами зазначених цифрових послуг є можливість здійснення у режимі 24/7, підтримка всіх сучасних способів оплати, фіксація даних банківських карток, сприяння систематизації обліку фінансів, наявність сучасних заходів кібербезпеки, швидка та захищена ідентифікація особи тощо.

Цифрові розрахункові послуги існують у кіберпросторі, який опосередковує фінансову сферу та потребують належного ефективного сучасного механізму правового регулювання та кібербезпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О. С. Тенденції функціонування фінансового ринку в економіці України URL: <http://www.investplan.com.ua>
2. Digital finance package: офіційний сайт Європейської Комісії. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/200924-digital-finance-proposals_en
3. Ситник Н. С. Цифрові фінанси як інноваційний підхід до вдосконалення сектору фінансових послуг. 2021. URL: <https://www.researchgate.net/publication>
4. Гаватюк Л. С. Подальший розвиток фінансових технологій та цифрова трансформація під впливом COVID-19. *Часопис економічних досліджень*. 2021. № 1. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/err/article/view/149>
5. Holden W. Mobile Payment Strategies. Remote, Contactless & Money Transfer 2014-2018; Juniper Research. 2014. April 8. URL: <http://www.juniperresearch.com>
6. Борисюк О. В. Нові продукти фінансового ринку в умовах цифрової економіки. 2019. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/>
7. Жердецька Л.В., Городинський Д.І. Розвиток фінансових технологій: загрози та можливості для банків. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 9–97.
8. Чорна Т. Політика оцифрування та збереження цифрових даних. *Науковий посібник Нац. Ун-т «Києво-Могилянська академія»*. 2017. С. 2–4.
9. JAAP JAN NIENHUIS: Product Development in two-sided markets. URL: <http://www.innopay.com/>
10. Андрущенко Д. Блокчейн і fintech: як змінюється сфера фінансів. 14.04.2021. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/>
11. Гук О. В. Вплив розвитку блокчейн технологій на фінансову діяльність підприємств. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/>
12. Marr B. How Blockchain Technology Could Change The World. FORBES. 27.05.2016. Available at: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/>